

УДК 343.985 (477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2025.2.7>

Ковальов Ю. Ю.,

кандидат юридичних наук,
докторант

Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
ORCID: 0009-0004-3325-4530

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У СУДОЧИНСТВІ: СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

THE ROLE OF ENVIRONMENTAL EXPERT EXAMINATIONS IN LEGAL PROCEEDINGS: MODERN CAPABILITIES AND IMPLEMENTATION CHALLENGES

У статті обґрунтовано значення інженерно-екологічної експертизи як форми застосування спеціальних знань у судочинстві під час розгляду адміністративних і кримінальних справ проти довкілля. Наголошено, що зростання антропогенного впливу на довкілля та ускладнення механізмів правової оцінки екологічних наслідків зумовлюють необхідність застосування спеціальних екологічних знань для забезпечення повного й об'єктивного встановлення обставин справи.

На підставі узагальнення судової практики встановлено, що інженерно-екологічна експертиза є типовим доказовим інструментом у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням правил використання природних ресурсів, де вона виконує переважно оціночну та розрахункову функцію щодо визначення розміру екологічної шкоди. Водночас наголошено, що експертний висновок не має самостійного вирішального значення для встановлення вини особи та не підміняє необхідності доказування інших елементів складу правопорушення. У кримінальних провадженнях інженерно-екологічна експертиза набуває ширшого значення, оскільки використовується для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між діями особи й екологічними наслідками, визначення ступеня шкоди довкіллю, а також ідентифікації природних ресурсів як предмета злочину, зокрема у справах про контрабанду лісоматеріалів.

Аргументовано, що інженерно-екологічна експертиза виконує функцію об'єктивізації екологічних критеріїв доказування, забезпечує співвіднесення фактичних даних із вимогами природоохоронного законодавства та сприяє мінімізації ризику суб'єктивної оцінки екологічних наслідків. Разом із тим акцентовано увагу на практичних проблемах її реалізації, серед яких нестача фахівців, тривалі строки проведення досліджень, складність міждисциплінарного характеру експертиз та недосконалість формулювання запитань експертам. Констатовано про необхідність подальшого вдосконалення методичного й організаційного забезпечення інженерно-екологічних експертиз.

Ключові слова: правосуддя, спеціальні знання, екологічна експертиза, екологічне право, судовий експерт, злочинність.

The article highlights the importance of engineering and environmental expertise as a specialized application of knowledge in legal proceedings involving administrative and criminal cases related to the environment. It emphasizes that the increase in human impact on the environment and the complexity of mechanisms for legally assessing environmental consequences require the use of specialized environmental knowledge to ensure a thorough and objective determination of the facts.

Drawing on judicial practice, it is established that engineering and environmental expertise is a common evidentiary tool in cases of administrative violations related to the misuse of natural resources. In these cases, it plays the most evaluative and analytical role, especially in estimating environmental damage. However, it is also stressed that an expert opinion does not have sole decisive authority to determine guilt and does not replace the need to verify other elements of the offense. In criminal cases, engineering and environmental expertise is becoming increasingly vital, as it is used to establish causal links between a person's actions and environmental impacts, assess the extent of environmental damage, and identify natural resources involved in a crime, such as in cases of timber smuggling.

It is argued that engineering and environmental expertise helps to objectify environmental proof criteria, ensures that factual data meets environmental legislation standards, and reduces the risk of subjective judgments regarding environmental impacts. The article also discusses practical issues related to its implementation, such as the shortage of qualified specialists, lengthy research periods, the interdisciplinary nature of expert teams, and the imperfect formulation of questions posed to experts. It underscores the need for further improvements in the methods and organizational aspects of conducting engineering and environmental expertise.

Key words: justice, special knowledge, environmental expertise, environmental law, forensic expert, crime.

Постановка проблеми. Питання забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах набувають дедалі більшої значущості у правозастосовній практиці та судочинстві. Зростання техногенного впливу на довкілля, активний розвиток господарської діяльності, використання природних ресурсів, впровадження складних технологічних процесів, а також бойові дії обумовлюють необхідність належної правової оцінки впливу діяльності людини на навколишнє природне середовище. У зв'язку з цим екологічний аспект багатьох судових спорів стає системоутворюючим елементом, оскільки саме він визначає характер і масштаб можливих наслідків для довкілля, здоров'я людей та екологічної безпеки в цілому.

Водночас практика розгляду справ у різних сферах судочинства свідчить про наявність істотних труднощів у встановленні характеру, обсягу та наслідків негативного впливу на довкілля. Нерідко оцінка екологічних аспектів обмежується формальним аналізом документів без належного дослідження фактичного стану об'єктів навколишнього природного середовища, їхніх фізико-хімічних чи біологічних характеристик і реальних масштабів можливих змін екосистем. Такий підхід може призводити до неповного з'ясування обставин справи та ускладнювати ухвалення обґрунтованих судових рішень.

Особливої актуальності набуває питання об'єктивного встановлення екологічних наслідків у доказуванні окремих обставин. Визначення виду та рівня впливу на довкілля, його кількісних і якісних показників, а також причинно-наслідкових зв'язків між діяльністю суб'єктів та змінами стану природного середовища потребує застосування спеціальних знань у галузях екології, інженерії, біології, хімії та суміжних наук. З огляду на це використання спеціальних знань у формі судових експертних досліджень є необхідною умовою для забезпечення повноти й наукової обґрунтованості судового розгляду.

У цьому контексті екологічна експертиза є важливим процесуальним інструментом встановлення фактичних обставин справи, що дозволяє науково обґрунтовано визначити екологічні характеристики об'єктів дослідження, оцінити рівень можливого або фактичного впливу на довкілля та встановити відповідність діяльності вимогам екологічного законодавства. Результати таких досліджень мають істотне значення для прийняття справедливих і обґрунтованих судових рішень, визначення обсягу відповідальності сторін, а також для захисту екологічних прав та інтересів суспільства.

Таким чином, дослідження ролі екологічних експертиз у судочинстві, а також аналіз сучасних можливостей і проблем їх реалізації, є важливим напрямом розвитку судово-експертної діяльності та вдосконалення механізмів правового забезпечення охорони довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти призначення та проведення судових експертиз у кримінальному провадженні досліджувалися у працях вітчизняних учених-процесуалістів і криміналістів, зокрема В. Гончаренка, І. Гори, А. Іщенко, Н. Клименко, М. Салтевського, Е. Сімакової-Єфремян, М. Щербаковського та інших. У їхніх роботах розкрито загальнотеоретичні засади використання спеціальних знань, правові й організаційні засади призначення експертиз, проблеми оцінки висновку експерта як джерела доказів тощо.

Питання інженерно-екологічної експертизи як окремого виду експертних досліджень знайшли висвітлення у монографічній праці О. Ринкової. Її дослідження присвячене розробленню теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності процедури доказування у судочинстві. У роботі узагальнено й систематизовано наукові підходи, що відображають тогочасний стан використання спеціальних знань у галузі екології в кримінальному, цивільному, адміністративному та господарському судочинстві. Запропоновано уточнення поняття «судово-екологічна експертиза», «навколишнє природне середовище» та «негативний антропогенний вплив на навколишнє природне середовище», а також визначено їх змістовну взаємозалежність. У межах дослідження проаналізовано наукові підходи до визначення сутності судово-екологічної експертизи, її предмета, об'єктів і методик проведення досліджень, а також сформульовано інші науково обґрунтовані положення [1].

Упродовж останнього часу проблеми судово-екологічних експертиз висвітлювалися у працях Я. Андрушка [2], І. Гори та В. Колесника [3], А. Лазебного і М. Демчук [4], С. Татаренко [5] та інших учених. Вони аналізували правові засади охорони довкілля, механізми визначення екологічної шкоди, а також роль спеціальних знань при її встановленні. Окремі аспекти методичного забезпечення визначення розміру шкоди довкіллю розглядалися в межах досліджень, присвячених застосуванню відповідних методик розрахунку збитків [6].

Попри наявність значного наукового доробку щодо загальних засад судово-екологічної експертизи, питання процесуальних і методичних особливостей призначення інженерно-екологічних експертиз та оцінювання таких експертних висновків залишається нерозробленим. Це зумовлює потребу в подальших дослідженнях, особливостей експертного встановлення виду, характеру та розміру шкоди довкіллю.

Метою дослідження є визначення сучасних можливостей і проблемних аспектів реалізації можливостей судово-екологічних експертиз під час розгляду адміністративних і кримінальних судових справ.

Виклад основного матеріалу. Судово-екологічна експертиза є видом практичної діяльності, що

полягає у дослідженні наслідків негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти навколишнього природного середовища. Зростання масштабів такого впливу обумовлює потребу у проведенні експертного аналізу як окремих компонентів живої й неживої природи, так і екологічного стану в цілому. Сутність судово-екологічної експертизи, як і інших видів судових експертиз, визначається взаємопов'язаною системою її основних елементів – предметом, об'єктом, завданнями і методикою проведення.

Предмет екологічної експертизи охоплює сукупність фактичних даних, що характеризують обставини порушення вимог екологічної безпеки, які спричинили або могли спричинити негативний антропогенний вплив, локальні екологічні порушення, забруднення компонентів довкілля, завдання шкоди здоров'ю людей чи інші тяжкі наслідки. До нього також належать відомості про технічний стан об'єктів, обладнання, виробничих процесів, природоохоронних систем, а також причини й умови виникнення або розвитку надзвичайних екологічних ситуацій. Об'єктами судово-екологічної експертизи стають матеріальні носії інформації про екологічну подію, зокрема проби атмосферного повітря, води та ґрунту, відібрані на місцях забруднення, зразки рослинного і тваринного світу, що зазнали шкідливого впливу, технічна документація, технологічні регламенти та інші матеріали. У ширшому розумінні безпосереднім об'єктом дослідження є екосистема будь-якого рівня складності, яка зазнала антропогенного впливу та містить інформацію, необхідну для встановлення обставин екологічної події [1, с. 175-176].

Разом із цим, не можна оминати увагою ще і той момент, що за попереднім законодавством було передбачено такий різновид екологічної експертизи, як громадська експертиза. Вона була однією з форм реалізації участі громадськості у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Її сутність полягала у проведенні незалежної оцінки впливу запланованої або здійснюваної діяльності на довкілля з боку громадських об'єднань, наукових установ, ініціативних груп чи окремих фахівців. У сучасних умовах розвитку екологічного законодавства України питання участі громадськості в екологічно значущих рішеннях трансформувалося у зв'язку із запровадженням інституту оцінки впливу на довкілля. Із набранням чинності Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» було скасовано Закон України «Про екологічну експертизу», який передбачав існування громадської екологічної експертизи як самостійної форми екологічного контролю. Відповідно, громадська екологічна експертиза у її класичному нормативно визначеному розумінні втратила статус окремої юридичної процедури. Разом із тим, ідея громадського впливу на екологічно значущі рішення не була усунута, а отримала нове нормативне втілення

через механізми участі громадськості у процедурі оцінки впливу на довкілля. Сучасна модель передбачає відкритість інформації, доступ громадян до матеріалів оцінки, можливість подання письмових зауважень і пропозицій, участь у громадських слуханнях та судове оскарження рішень, прийнятих за результатами процедури. Таким чином, функції громадської екологічної експертизи фактично інтегровані в інструменти громадського обговорення та громадського контролю в межах оцінки впливу на довкілля [8].

Отже, можна констатувати, що сучасний етап розвитку екологічного законодавства характеризується переходом від самостійної громадської екологічної експертизи до єдиної процедурної моделі оцінки впливу на довкілля, у якій громадськість виступає повноправним учасником процесу прийняття екологічно значущих рішень, хоча і без статусу окремого експертного суб'єкта.

Слід зауважити, що попри те, що в наукових джерелах поширеною до використання є термінологічна конструкція «судово-екологічна експертиза» [1; 7 та ін.], у нормативних джерелах і судово-експертній практиці екологічні дослідження здійснюються в межах інженерно-екологічного напрямку. Так, згідно з Інструкцією Міністерства юстиції України № 53/5 екологічна експертиза розглядається як різновид (складова) судової інженерно-екологічної експертизи [9], оскільки її предмет пов'язаний із встановленням обставин, причин і наслідків техногенного й іншого антропогенного впливу на об'єкти довкілля.

До проведення судової інженерно-екологічної експертизи залучаються судові експерти за експертною спеціальністю 10.19 «Дослідження обставин та організаційно-технічних причин і наслідків впливу техногенних джерел на об'єкти довкілля». Призначення цього виду дослідження спрямоване на комплексне дослідження обставин негативного впливу на навколишнє природне середовище, що обов'язково здійснюється із застосуванням спеціальних екологічних знань. Сутність діяльності судових експертів полягає у встановленні технічних, організаційних і причинно-наслідкових чинників виникнення екологічних порушень, а також у визначенні характеру й масштабу їхніх наслідків для довкілля [6].

У межах проведення інженерно-екологічної експертизи можуть досліджуватися, зокрема, такі питання: підтвердження документальної обґрунтованості розміру шкоди (збитків), завданої внаслідок засмічення чи забруднення земель, самовільного користування надрами, бездозвільного використання водних ресурсів або викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; визначення розміру шкоди, заподіяної лісовим ресурсам у результаті незаконної вирубки; встановлення обсягу екологічного збитку, спричиненого пошкодженням чи знищенням об'єктів рослинного і тваринного світу; а також з'ясування

фактів недотримання вимог нормативно-правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища [6].

Також слушно вказує О. Одерій, що завдання екологічної експертизи полягають ще і у встановленні низки обставин, що мають значення для оцінювання впливу господарської діяльності на довкілля. Зокрема, під час її проведення з'ясовується, чи відповідає технічний проєкт конкретного підприємства вимогам екологічної безпеки, а у разі невідповідності – визначаються її характер та причини. Також експертиза дозволяє встановити наявність у певному регіоні ознак зони екологічного лиха та визначити прояви таких ознак. Окрім цього, досліджується питання належності відповідної території до регіонів, що потребують особливого або посиленого екологічного захисту, із визначенням її категорії. Важливим завданням експертного дослідження є також оцінка потенційної загрози певного виду господарської діяльності для здоров'я людей, а також для об'єктів тваринного і рослинного світу [7, с. 348]. Зазначений перелік питань не є вичерпним, оскільки зміст і спрямованість інженерно-екологічної експертизи визначаються предметом доказування та особливостями конкретної справи, що дає змогу формулювати й інші запитання в межах компетенції експерта.

Деяко відмінними є завдання інженерно-екологічної експертизи залежно від категорії справи, що розглядається. Так, у проаналізованих нами судових постановках у справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони довкілля інженерно-екологічна експертиза є типовим інструментом засобом збирання доказів. У цій категорії справ інженерно-екологічна експертиза спрямована насамперед на встановлення розміру шкоди, завданої рибному господарству чи водним біоресурсам, шляхом застосування відповідних нормативів. Таким чином, експертиза виконує переважно оціночну та розрахункову функцію – переводить фактичні дані у юридично значимий показник екологічної шкоди, який надалі враховується судом при оцінці суспільної небезпеки діяння, вирішенні питання про конфіскацію знарядь і визначення виду адміністративного стягнення.

Разом із тим аналіз постанов про притягнення особи до адміністративної відповідальності дозволяє узагальнити, що інженерно-екологічна експертиза не має самостійного вирішального значення для встановлення вини особи. Подекуди навіть за наявності експертного висновку провадження може бути закрито, якщо відсутні належні докази причетності конкретної особи до правопорушення або якщо докази здобуто формально чи з порушенням вимог процесуального закону. Отже, експертиза відповідає насамперед на питання щодо характеру та розміру завданої шкоди, але не здатна замінити доказування інших елементів складу адміністративного

правопорушення – події, вини та ролі правопорушника.

Стосовно кримінальних проваджень, то інженерно-екологічна експертиза часто формується ще в межах кримінального провадження за ст. 249 КК України і згодом використовується в адміністративному процесі (у випадку закриття кримінального провадження). Це надає експертизі додаткового процесуального значення, однак остаточний результат розгляду залежить не лише від її висновків, а й від дотримання процесуальних вимог, зокрема строків притягнення до відповідальності та відсутності паралельного кримінального переслідування за тим самим фактом.

Водночас проведений аналіз судових рішень у справах екологічної спрямованості, зокрема за ст. 88-1 КУпАП щодо порушення порядку реалізації об'єктів рослинного світу, свідчать про відсутність потреби в інженерно-екологічній експертизі. У таких справах предмет доказування зосереджений на дотриманні правил обігу природних ресурсів, наявності маркування, дозвільних документів або підтвердження походження продукції, а встановлення екологічної шкоди не є визначальним. Це підкреслює, що експертиза не є універсальним інструментом у всіх природоохоронних адміністративних справах.

Отже, узагальнення судової практики дозволяє стверджувати, що інженерно-екологічна експертиза є типовою саме для окремих категорій адміністративних справ, де визначальним елементом доказування є кількісна оцінка завданої екологічної шкоди. Її основне призначення полягає у наданні спеціальних знань для розрахунку екологічних збитків, тоді як встановлення вини та процесуальна допустимість доказів залишаються сферою оцінювання суду. Такий підхід відображає баланс між спеціальними знаннями та принципом повного і всебічного дослідження доказів у провадженні про адміністративні правопорушення.

Інженерно-екологічна експертиза в сучасній правозастосовній практиці є не лише засобом доказування у справах про адміністративні правопорушення, а й важливим інструментом збирання доказів, зокрема під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Її призначення зумовлене потребою застосування спеціальних знань для встановлення факту спричинення шкоди довкіллю, що, як визначено законодавцем, є обов'язковою підставою для призначення експертизи [10], адже вони не можуть бути з'ясовані лише шляхом правової оцінки або дослідження звичайних доказів. Саме це обумовлює поширення інженерно-екологічної експертизи під час розслідування злочинів проти довкілля, а також окремих економічних злочинів, предметом яких є природні ресурси (наприклад, у справах про контрабанду).

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти довкілля інженерно-екологічна експертиза виконує ключову функцію встановлення факту та масштабу негативного впливу на навколишнє природне середовище. Такі злочини, як незаконне зайняття рибним або іншим водним добувним промислом, незаконна порубка лісу, забруднення земель, вод чи атмосферного повітря, характеризуються наявністю складних причинно-наслідкових зв'язків між діями особи й екологічними наслідками. Висновок експерта дозволяє визначити обсяг завданої шкоди, оцінити ступінь порушення природоохоронних норм, встановити вплив певних дій на екосистему та, за необхідності, здійснити розрахунок збитків за затвердженими методиками. Саме ці дані часто є визначальними для кваліфікації діяння як кримінально-карального, адже розмір екологічної шкоди або тяжкість наслідків можуть виступати кваліфікуючими ознаками складу злочину.

Особливість використання інженерно-екологічної експертизи в кримінальному процесі полягає також у тому, що вона забезпечує об'єктивізацію екологічних критеріїв, які мають нормативно-технічний характер. Експертне дослідження дозволяє співвіднести фактичні дані, виявлені під час проведення слідчих (розшукових) дій, із вимогами природоохоронного законодавства та технічними стандартами, що мінімізує ризик суб'єктивного трактування екологічних наслідків.

Окремого значення інженерно-екологічна експертиза набуває у кримінальних провадженнях, пов'язаних із контрабандою природних ресурсів, насамперед лісоматеріалів. Розслідування таких злочинів вимагає встановлення характеристик деревини, її походження, відповідності супровідним документам, а також визначення того, чи є об'єкт переміщення лісоматеріалом, експорт якого обмежений або заборонений. Інженерно-екологічна експертиза у цих випадках використовується для ідентифікації породи деревини, встановлення її технічних параметрів, об'єму, ступеня обробки та екологічного значення, що має вирішальне значення для правильної кримінально-правової кваліфікації діяння.

Крім того, в справах щодо контрабанди лісоматеріалів експертні дослідження дозволяють встановити зв'язок між незаконною порубкою та подальшим переміщенням деревини через митний кордон, що забезпечує комплексне доведення незаконного походження товару (хоча такі факти є поодинокими у судовій практиці). Таким чином, інженерно-екологічна експертиза виконує не лише функцію визначення шкоди довкіллю, а й функцію науково обґрунтованої ідентифікації природного ресурсу як предмета злочину.

У науковій літературі наголошують на практичних проблемах призначення судово-екологічних експертиз. Серед них виокремлюють: нестачу

експертів-екологів, складність організації досліджень, тривалі строки проведення експертиз [7]. Такі висновки, і на нашу думку, є справедливими. Ці проблеми безпосередньо впливають на ефективність досудового розслідування та строки кримінального провадження, оскільки результати інженерно-екологічної експертизи нерідко мають визначальне значення для прийняття процесуальних рішень щодо повідомлення особі про підозру, кваліфікації діяння або прийняття рішення про закриття провадження. Обмежена кількість судових експертів відповідного профілю призводить до накопичення значної кількості нерозглянутих експертних завдань, що ускладнює своєчасне отримання доказової інформації та може негативно позначатися на дотриманні розумних строків кримінального провадження.

Додатковою складністю є багатокomпонентний характер досліджень, які часто потребують залучення суміжних спеціальних знань – біологічних, лісотехнічних, гідрологічних або землеоціночних. У ряді випадків проведення інженерно-екологічної експертизи потребує аналізу великого масиву технічної документації, матеріалів дистанційного зондування, результатів польових обстежень або лабораторних досліджень, що об'єктивно збільшує тривалість проведення експертизи. При цьому слідчі органів досудового розслідування не завжди мають достатній рівень підготовки для формулювання коректних і вичерпних запитань експерту, що може зумовлювати необхідність призначення додаткових або повторних експертиз. Саме тому проблеми правозастосовної діяльності потребують свого вирішення як на нормативному рівні, так і в плані організаційної діяльності.

Висновки. Інженерно-екологічна експертиза є важливим елементом сучасного судочинства у справах, пов'язаних із посяганнями на довкілля, оскільки забезпечує використання спеціальних знань для об'єктивного встановлення фактичних обставин та екологічних наслідків діяльності людини. Її застосування сприяє науково обґрунтованій оцінці впливу на навколишнє природне середовище, переведенню екологічних показників у юридично значимі критерії та формуванню належної доказової бази для прийняття обґрунтованих і законних судових рішень.

Проведений аналіз судової практики свідчить, що інженерно-екологічна експертиза має різне функціональне значення залежно від категорії провадження: у справах про адміністративні правопорушення вона переважно виконує розрахунково-оціночну функцію щодо визначення розміру шкоди, тоді як у кримінальному процесі є ключовим засобом встановлення причинно-наслідкових зв'язків, масштабу екологічних наслідків та ідентифікації природних ресурсів як предмета злочину, зокрема у справах про злочини проти довкілля та контрабанду лісоматеріалів. Водночас висновок експерта не замінює системи

повноцінних засобів доказування інших елементів складу правопорушення, що вказує на необхідність комплексного процесуального підходу.

Разом із тим ефективність використання інженерно-екологічної експертизи обмежується низкою практичних проблем, серед яких дефіцит кваліфікованих експертів, складність міждисциплінарних досліджень, тривалі строки проведення експертиз та

недостатня якість формулювання експертних завдань органами досудового розслідування. Це свідчить про потребу подальшого вдосконалення методичного забезпечення експертної діяльності, підвищення рівня спеціалізації учасників процесу та удосконалення організаційних механізмів взаємодії між судом, слідством і експертними установами з метою підвищення якості системи засобів захисту довкілля.

Список використаних джерел:

1. Ринкова О. В. Судово-екологічна експертиза в судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2013. 205 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0414U001167> (дата звернення: 12.02.2026).
2. Андрущак Я. В. Судова інженерно-екологічна експертиза як складова системи забезпечення екологічної безпеки. *Екологія – філософія існування людства*: матер. X міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих вчених (м. Київ, 24-25 квітня 2024 р.). Київ: Націон. унів. біоресурсів і природокористування України, 2024. С. 17-19.
3. Гора І. В., Колесник В. А. Питання криміналістичного забезпечення досудового розслідування екоциду. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 13. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16622355>.
4. Лазебний А. М., Дубець А. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С.835-840. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.139>.
5. Татаренко С. В. Судові експертизи в розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. № 3. С. 62-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2023-3-8>.
6. Шрамко О.М., Міняйло А.А., Варик Г.С. Загальні засади судової інженерно-екологічної експертизи: метод. рек. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2023. 30 с.
7. Одерій О. В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля: дис. ... д-ра юрид. наук. Кривий Ріг, 2015. 508 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0515U000869> (дата звернення: 12.02.2026).
8. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України № 2059-VIII від 23.05.2017 (зі змінами та доповненнями) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення: 12.02.2026).
9. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 12.02.2026).
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/-4651-17> (дата звернення: 12.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 13.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.12.2025